

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСКИЙ МІСЯЧНИК РУСИНІВ СР

р. XXIII • ч. 9 • 25. септембер 2013

<http://www.rusynacademy.sk>

• Школярі Основной школы (ОШ) з русиньскым языком навчання в Баєрівцях на зачатку нового школьського року 2013/2014 • Новий школьський рік в Баєрівцях отворили: директорка школы М. Секеракова і староста села М. Секерак • У культурнім програмі в ОШ в Баєрівцях выступила зо стишком А. Духновича четвертачка Л. Кундратова.

І в баєрівській русиньській школі ся зачав новий школьський рік

Так як в многих містах і селах на цілім Словеньску, де мають школы, одкрыли ся по літніх вакаціях двері про школярів і в Основній школі з навчалным языком русиньскым у Баєрівцях, Сабіновского окресу. Было то але кушкі інше одкрыта нового школьського року. Єднадцять із штирнадцятых участных школярів, окрем директорки Мгр. Марії Секераковой, пришов поздравити і зажелати велё успіхів у навчаню староста села Михал Секерак. І ціла подія, на котрій зазвучав і стишок од Александра Духновича, який прочітала Луцка Кундратова з четвертой класы, была по русиньскы. Є то єдна із двох основных школ на Словеньску, де є навчалным языком русиньскый язык. Якраз староста і директорка суть люде, котрым найвеце залежить на тім, жебы школу утримали, хоць є недобра фінанчна ситуація і у звязі з новов приготвлёванов легіслативов ся дискутує о ліквідації малокласных школ. О клопотах, але і радостях даной школы, сьме побісїдовали з директорков, котра робить в школі од ей взнику і каждоденно мусить боєвати о цалком просты річі, о котрых може на великих школах ани не роздумують.

• Пані директорко, од 2011 року школа фунгує як народностна – з навчалным языком русиньскым. Хто пришов у Баєрівцях з тов думков, жебы ся ту засновала школа, в якій ся буде учіти по русиньскы?

– Може таку найвекшу ініціативу розвивав пан староста, потім ословив мене, ці бы єм была охотна учіти русиньскый язык, но і так сьме в році 2011 – по доста тяжкій роботі, покля сьме вшытко выбавили – зачали учіти.

• Теперь є така тенденція, же на тых малых селах, головно русиньскых, кідь іщі суть школы, хоць словацькы, і тоты ся заперают. Вы сьте школу одкрыли і є то школа з навчалным языком народностной меншыны. Як то є з кількостёв школярів. Рoste їх цісло, або є то так, же мусить школа боєвати о каждого єдного?

– Мы мусиме боєвати о каждого школяря. Бо кількість дітей ся знижує. Но навчання русиньского языка наших школярів бавить і тішить. Мають з того радость.

• Масте ту діти лем із Баєровець, або ту суть і школярі з інших сел?

– До нашой школы ходять лем діти з нашого села.

• Не пробовали сьте ословити і родічів з інших сел в околиці?

– Пробовали, але і кідь ту суть і далшы русиньскы села, каждый якбач давать діти до школы там, де то мать найближе.

• На дакотрых селах, кідь ся хотіла зробити русиньска школа, так родічі были проти. Бояли ся, же ся їх діти не научать добрі по словацькы. Як на то, же в селі vznikне русиньска школа, реагвали жытелі Баєровець?

(Продовжіня на 2. стор.)

Малый юбілей першой русиньской школы

2. септембра 2013 минуло 5 років од заложіня першой Основной школы з русиньскым языком навчання в Чабинах – од револючного 1989 року. Школа зачала своє діятельство зо семома школярями, а од того часу кількість школярів підросла на 17.

Діточкы по вакаціях наступили одпочинуты і а як директорка школы єм їх щіро привітала і зажелала їм міцне здоровя, много сил і успіхів, жебы ся добрі учіли і жебы любили ходити до школы. З дітми пришли і дакотры родічі, котрым єм зажелала, достаток терпезливости при выхові їх дітей і при їх приправі на навчання.

Таксамо єм высловила желаня, жебы і далшы родічі ся не ганьбили за свій родный русиньскый язык, котрый є такый прекрасный. Тыж їм хочю одказати, же кідь будуть мати можливість дати свої діточкы на навчання русиньского языка, жебы не вагали, бо так ся научать азбуку і дізнають ся много з русиньской культуры і традицій наших предків, котры ся помалы вытрачають з нашого жывота.

Мы собі часто хыбно думаем, же головне є научіти ся англїцькый або німецькый язык. Но наша школа свідчить о тім, же ся то дасть і на русиньській школі, де мають нашы школярі і години англїцького языка, а то нияк не сперать тому, жебы ся могли учіти і по русиньскы, а то вшытко на якостній уровни.

ПаедДр. Марія ЯСИКОВА, Чабины, фотка: о. М. Ясик

• 2. септембра 2013 зачав ся новий школьський рік і в Основній школі з русиньскым языком навчання в Чабинах. Отворила го директорка і зарівно учітелька той школы М. Ясикова (справа), котра ведно з учітельков М. Сіриковов (зліва) і школярями приправили і красный культурный програм.

STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2014

Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзїты в Пряшові вас позывает на STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2014 – пятый річник Міждїнародной літнїей школы русиньского языка і культуры 15. юна – 5. юла 2014.

Курзы русиньского языка, історії і етнографії карпатских Русинів будут вести в англїцькым і русиньскым языку лекторы: доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. (Пряшівска універзїта), ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД. (Пряшівска універзїта), Мгр. Галина Малецька (Лїцей Марціна Кромера в Горлицях), проф. Др. Павел Роберт Магочій (Тороньска універзїта), Мгр. Валерій Падяк, к. н. (Выскупный центр карпатістики, Ужгород), асоц. проф. Патріція А. Крафчїк (Евыргрїньска штатна універзїта), проф. ПгДр. Микола Мушинка, др. н. (екстерный сполупрацовник ІРЯК ПУ).

Далшы інформації і пригласка на: www.unipo.sk/pracoviska/urjk/1/LS5, www.c-rs.org. Приголосити ся мож до 1. марца 2014.

STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2013

Нови інспірації до будучности (1)

(АНКЕТА)

Перешов даякый час од скінчіння *Studium Carpato-Ruthenorum 2013* – четвертого річника Міжнародной літньої школы русинського языка і культуры на Пряшівській універзиті в Пряшові. Акції, яку міжнародный штаб організаторів під покровительством Інституту русинського языка і культуры ПУ інтензивно приправлєвав скоро цілий рік, жебы ей три тыждні – од 9. до 30. юна 2013 были на якнайліпшій уровни і жебы ей домашні і заграничні участници одходили з Пряшова спокійны а, самособов, по часі ся ту назад вертали.

Організаторам од самого початку реалізації проекту, т. є. од року 2010, залежить на тім, жебы каждорічно просондовали погляды участників літньої школы на ей програм, то значить на процес навчання і супроводны акції. З тым цілєм приправили анкету зложено з 14-ех вопросов, відповіді на які можуть ся стати про них новов інспіраціов до будучности при будованю програму далшых річників. Віримо, же ся стануть інспіраціов ай про іщі бівшу кількість домашніх потенціалных адептів того проекту – а по минулім, і тот річник якраз їх наростом був шпеціфічний – цілєм якого є учіти ся і пропаговати літературный русинський язык, русинську історію, літературу, етнографію, спознавати артефакты русинської культуры... З тым заміром сьме вирішили – зо згодов авторів – поступно публікувати в *Народных новинках* їх відповіді на поставлены вопросы і зарвіно ближе представити участників четвертого річника літньої школы. Першыма абсолвентами 4. річника літньої школы, котры одповіли на вопросы уведженой анкеты, суть: **Крістіна Ліу** і **Сараг Латанишин** із США. Їх відповіді суть очіслованы подля слідуючих вопросов:

1. Мено, прызвіско, тітул. 2. Рік і місто народжіння. 3. Народность. 4. Професія / Освіта. 5. Походжіння: мате русинське коріння? (Кідь ніт, то яке?) 6. Знали сьте перед-тым дашто о Русинах? 7. Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum*? 8. Є про Вас русинський язык тяжкый? 9. Як оцінюєте цілкову уровень четвертого річника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (плусы, мінусы). 10. Пасовала Вам така форма навчання? 11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых річників? (Вашы пропозиції). 12. О котры дісціпліны з карпаторусиністики бы сьте в будучности мали інтерес? 13. Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції). 14. Взяти бы сьте участь на такім проекті і в будучности?

1. **Крістіна Ліу**
2. 1993, Пенсільванія
3. Америцька.
4. Штудую антропологію на Універзиті Кларіон в Пенсільванії. Штудії бы ем хотіла закінчити на ярь 2015 року.
5. Гей, моя прабаб-

1. **Сараг Латанишин**
2. 1980, Кноксвіл, Тенесі, США.
3. Америцька.
4. PhD, студентка етномузекології.
5. Гей, з четвертинны, може і з половинны, Лемко/Русин.
6. Гей, але лем то,

ка пришла до Америки зо Словеньска як Русинка, конкретно зо села Габуря.

6. Поки иде о історію Русинів, то не знала ем ніч. Кідь ем выростала, моя бабка утримовала даякы традиції, і так сьме мали на столі традичні русинськы їдла.

7. З особных, але і академічных причін. Хотіла ем ся дачому приучіти о моїх предках і стрітити ся з дакотрыма людьми з моєї родины. Схосную тоты мої недавны позорованя і скушености, жебы ем написала научну роботу на універзиті, де штудую.

8. Гей, была тяжка, главно зато, бо дотеперь ем не мала ниякы скушености з русинським языком. Але і так ем ся за тот короткый час научила много і, вірю, же буду продовжовати в учіню ся русинського языка і в будучности.

9. Цілково, літня школа была про мене барз добра скушеность і велика можность научіти ся дашто о культурі Русинів.

10. Вірю, же ем была способна штонай-веще ся научіти од наших трех професорів. Є много інформацій о історії і культурі Русинів, і вшыткы професоры одвели добру роботу, жебы сьме здобыли якнай-веще знань з карпаторусиністики.

11. Рада бы ем запропонувала, жебы участници школы в будучности мали веце вольного часу, абы могли реалізувати і генеалогічны баданя, путовати независло і на іншы місця, або лем порозуміти векшыні з того множества інформацій, котры сьме здобыли. А, може, кібы сьме мали єдну годину русинського языка рано, а єдну пообіді, так бы сьме были в контакті з русинським языком двараз денно.

12. Вшыткы дісціпліны, котры сьме мали, были інтересны і рада бы ем продовжовала в штудіях історії, культуры і языка Русинів.

13. Вшыткы екскурзії, котры про нас были напланованы, ся мі любили. Моя єдина рада бы была, жебы ся наплановала екскурзія до Польска намісто України, де є проблематічний переход границі. Барз бы ня інтересовав лемківський реґіон.

14. Кібы то было продовжіння літньої школы, то наісто бы ня то інтересовало.

што ем ся навчила, кідь ем робила баданя ку мой магістерській роботі о музиці Лемків і їх культурній ідентіті. Была ем выхована так, же ем прияла українську ідентіту.

7. На літню школу ем ся приголосила з многих причін: дістати шансу конечно іти за границу (за океан); быти барз близко села (або што з него зістало) в Польску, де мій дідю виростав; процвічати сі свої языковы способности, главно, кідь ся робить етномузекологічна работа в реґіоні (главно в одношіню к музиці і танечным ґрупам, котры роблять „Lemkoneso“); а конечно вздати ся домашнього комфорту і зажыти штось нового.

8. Не барз, лем там, де высловность і акцент суть інакшы, як в російскім языку.

9. Цілково, была то про мене барз позітивна скушеность.

10. Гей. Вшыткы професоры были файны, хочь многыма способами мож повісти, же суть одборниками у своїх дісціплінах.

11. Змінила бы ем термін моєї дороги до Ужгороду почас першого вікенду (барз баную, же сьме наконець так не были). Веще часу бы требало на Бардеєв. Добрі бы было, як бы холем єден день в тыждню был вольный і робили бы сьме собі властны вольны програм.

12. Інтересовали бы ня години літературы, уменя і музыки.

13. Гей, вшыткы екскурзії были красны. Пропозиції до будучности: веце співу, народной музыки, научіти ся красны народны танці, екскурзія до лемківського реґіону, генеалогічний воркшоп, де бы сьме ся дізнали, які службы суть доступны в архівах, і т. д.

14. В близкій будучности? Ніт – універзіта, де штудую, фунґує в кварталній системі, также на літню школу ем пришла такой по скінчіню навчання. В іділічній будучности? Гей, главно, кідь бы ем знала пересвідчіти дакого з родины, жебы пришов зо мнов і кібы была в програмі екскурзія до лемківського реґіону.

(Продовжіння в далшій числі.)
Приправила: **А. П.**

• *Справа: знама русинська співачка М. Мачошкова і єй молодша колеґиня Б. Беґеніова-Федорюк ведно з єдным із організаторів їх сполочного концерту по містах в США, віцепрезідентом Карпаторусинського общества з центром у Піттсбурґу Д. Полоком.*

Ведно на першій америцькій турне

Найзнаміша співачка русинських народных співанок на Словенську і далша не менше знама русинська співачка в США – споїли ся на своїм першій сполочній турне по великих америцьких містах.

Марія МАЧОШКОВА, котра є акцептована на міжнародній сцені як „Перша дама“ міджі русинськими інтерпретами, выступала із співанками карпатських Русинів ведно з молодшом **Беатом БЕґЕНІОВОМ-ФЕДОРЮКОМ**, тыж знамом русинськом співачком як в Европі, так і в Северній Америці. Обидві дамы-співачкы зров на акордеоні спроваджає **Йозеф ПИРОГ**. Было то першій раз по скоро 20 роках од часу, кідь звыкли співати на різнах акціях на своїм роднім Словенську. Николи ся тоты співачкы але ведно не обявили на сцені в Споєных штатах америцьких. Мачошкова, Беґеніова і Пирог – вшыткы суть з Пряшова, лем пані Беата теперь жыє в США.

Од 5. до 22. септембра 2013 проходило турне під назвов „*Mačošková in Concert*“ на визначных місцях і сценах таких міст США, як Вашингтон, Піттсбурґ, Мінеаполіс, Клівленд і Нью Йорк. „То є про нас браз велика подія“ – повіла **Марія Сівестрі**, президентка Надації Джона і Гелены Тімовых, надації, котра была спонзором цілого турне. „Тоты визначны русинськы співачкы пришли до нас, абы вказали америцькій публіці богатство карпаторусинської культуры посередництвом народной співанкы і музыки“. Быв то успішний проект „*John&Helen Timo Foundation*“, новой надації заложеной у Піттсбурґу в штаті Пенсільванія, котра была створена на пропаґацію і розвой карпаторусинської культуры. Турне є выслідком сполупраці організації североамерицькой комуніты, враховано членів „*Carpatho-Rusyn Society*“, „*Rusin Association of Minnesota*“ і „*Slovak American Society of Washington, DC*“. Такы концерты бы частіше прівитали главно Русины в США, де жыє коло 600 тисч америчанів карпаторусинського походжіння. **М. С.**

І в баєрівській русинській школі...

(Закінчіння з 1. стор.)

– Жытелі Баєровець, значить родічі наших школярів, як ту были на родічовскім засіданю, то прияли з радостєв, бо є то зась дашто нове. Діти ся учать другый язык, также то было прияте добрі і хотіли, жебы ся то так зробило.

• **Як директорка меншынової школы што собі думате, же то бы міг быти про діти якийсь гендікеп, кідь ся учать в материнськім языку, а не в державнім?**

– Гендікеп то наісто не є. Є то плус про каждую дітину. Я вірю, же часть дітей є уплатнить і вдяка тому русинському языку. Теперь вже суть одкрыты границі, мають шыршый выбір, можуть собі выбрати і веце школ, як то было в часі, кідь ем ходила до школы я. Я собі могла выбрати український язык, потім ем ходила до української гімназії. Днесь вірю, же і з тых дітей собі хтось вдяка тому, же ся ту учів, в будучности выбере може нашу школу і принесє то хосен обидвом бокам.

• **Мають діти вшыткы лекції по русинськы, або ся дашто учать і по словацькы?**

– Што ся тыкать русинського языка, самособов вшытко є по русинськы. Кідь дашто не знаме повісти правильно по русинськы, так собі то повіме так, як то говорить наша мамка, отець або баба, но і потім собі то пояснимо, же як то має быти правильно по русинськы і намагаєм ся, жебы діти правильно бісідовали. Велє чітаме, велє слухаме і думам собі, же ся їм цалком добрі водить.

• **Теперь вже третій рік фунґує школа. З одступом часу, што є подля Вас такой найвекшій проблем народностного, або конкретно русинського школства на Словенську?**

– Як найвекшій проблем віджу фінанції. Маєме мало фінанції і могли бы сьме робити веце активіт з дітми, але тоты грошы нас не пускає дале. Также велє діл мусиме робити лем в рамках школы і не можеме ся наповно реалізувати.

• **Міністерство школства приготовлює новелізацію легіслативы, в котрій ся не рахує з малокласными школами. Мали бы ся рушыти. Інформовало Вас даякым способом міністерство о тім, як то буде з вашов школов і ці, як народностна школа, дістанете выняток зо закона?**

– Дотеперь не маєме ниякы інформації. Але як будут позерати лем на кількість школярів, так собі думаєм, же ся нам легко може стати, же будеме школов, котра буде пропонована на зрушіня.

• **На Словенську є много русинських обчанських здружінь. Скоро вшыткы декларують, же русинське школство є їх пріорітов. Проявили о Вашу школу даякым способом тоты здружіня інтерес? Дістали сьте од них вже даяку підпору за тоты три roky?**

– Школа є ту вже третій рік, але дотеперь ся мі не озвало нияке обчанське здружіня, котре бы хотіло підпорити нашу школу. Ани о такім здружіню не знам.

• **Кібы сьте могли повісти такой найосновнішій проблем школы, котрый бы было потрібне моментално рішати, бо затыжує школу, што бы то было?**

– Найвекшым проблемом, як ем повіла, суть фінанції. Минулого року сьме взяли участь на різних акціях, але діти собі то вшытко мусили платити самы. Школа на тото пінязі не мать. Также тото нас наісто тяжить найвече.

Петро МЕДВІДЬ, фоткы автора

Стояв на зачатках русинства

Инж. арх. Мілан АНДРАШ, к. н., з Братіслави є єдним з тых Русинів, котры стояли на зачатках русиньского руху на Словеньску по *ніжній* революції в році 1989, главно в Братіславі. В тых днях М. Андраш ославив свої шістьдесяты народенины. Народив ся в русиньскім селі Ренчішов (окр. Сабінов), 25. авґуста 1953 в родині отца Вінцента і матери Марії, які виховали четверо дітей – трьох хлопців і єдну дівку.

Здобывати знаня зачав в українській школі у ріднім Ренчішові, де виходив 1. – 5. класу, потім 6. – 9. класу виходив у Яровніцях. Середнєшкільську освіту здобыв на середній промисловій школі в Пряшові, по скінчіню котрой пішов студувати на Факульту архітектуры Словенської високої школы технічної в Братіславі. Як абсолвент архітектуры наступив робити до Ставопроект в Кошіцях. В році 1982 вирішив свій далший професіональний жывот повязати з педагогічнов роботом, а од того часу аж донесь свої богаты скушености з роботы архітекта передає як одборный асістент молодым людём – студентам Факульту архітектуры сучасной Словенської технічної універзіты в Братіславі, на котрій – окрема педагога – быв і є на розлічных функціях. Анґажовав ся і анґажує тиж в шыршій сполоченській жывоті, але таксамо – з меншыма перервами – в русиньскім русі на Словеньску. У звязи з округлым юбілєём пана Мілана Андраша сьме юбілантови поставили дакілька актуальных вопросов на тему народной ідентіты, русинства і русиньского руху, на які нам одповів у слідуєчій інтервю.

• Пане Андраш, споминасте собі іщі на момент, коли сьте ся зачали серьёзно задумовати над вопросом своєї народной ідентіты?

– Зачатки мого інтересу о властне коріня мож найти в періоді, коли єм зачав спознавати світ. Мій дідо часто вжывав таку пословицю: „Од катусты – Руснак тпустый.“ Так ся мі то врыло до памяти, же єм Руснак. У тім пересвідчіню ня укріпляла і моя мати – ортодоксна христіанка, яка все говорила, же наша віра є „руська“ і же треба єй утримувати. Першы буквы ня учіла писати азбуков „по руськы“. І „Отче наш“ ня научіла, котрый подля нєй був тиж „руськый“.

Першы рокы навчаня в основній школі проходили по українськы, де сьме ся учіли тиж азбуку, але тота была дакус інакша, як буквы писаны в наших церковных книжках, котры сьме мали дома. Кідь єм був у 1. класі основної школы, до села завели електрику. В тім часі мій стрыко, котрый жыв з нами, ся учів у Пряшові, де купив радіо і дїдови ознамив: „Тату, в неділю будуть по нашому говорити, ґрати і співати.“ Чекали сьме на другу годину як на годы. О другій годині ся з радіа озвала звучка: „Говорить Пряшів.“ Што было на зачатку высыланя, то собі уж не памятам, може то був даякый політичний приговор. Вшыткы слухали, а дідо стрыкови повів: „Та сьє повідал, же будут говорити і співати по нашому. Та як по нашому, кідь я ніч не розумлю.“ То ся мі тиж врыло до памяти, же українчина, яку сьме чули і з пряшівского радіа – то не є наша реч. Но але наши русиньскы співанкы сьме на тій фреквенції каждую неділю слухали. Также русиньске пересвідчінє єм здобыв дома. В школі і хоць ся учіло по українськы, але учитель був з Дачова (ґрекокатолик), може абсолвент *руськой* препарандії, а в селі говорив лем по шарішскы а про розвой народной ідентіты містных Русинів ніч не робив. Тото істе было в церкві. Священником у нас був родак з Михаловець, великий Земплінчан, котрый до села пришов за покуту. Перед роком 1952 був шефредактором редемпторістичного часопису в Михаловцях, боєвав проти Ґойдїчови і за словенський язык у церкві. Мушу конштатовати, же по цілый час мого жывота в Ренчішові наше село не мало щастя ани на русиньского учителя, ани на русиньского священника. Выслідком того є, же жытелі села сьуть днесь горю цалком засімілованы. Стары міджі собов іщі говорять в нашім русиньскім діалекті, але молоды уж лем „гуроря“.

Русиньске пересвідчінє ня тримало і на середній школі, але не мав ня хто притягнути к Русинам. У 4. класі в танечнім кружку в Пряшові єм спознав єдну Русинку, а тоту ня завела до Руського дому. Одтогды ходив єм там на розлічны акції, но танцєвати або співати єм не мав часу, бо середня школа была тяжка. Таємником в клубі Руського дому тогды був Михал Гудак. В тім часі єм зашов і до українського радіа за редактором Андрієм Рудловчаком, з котрым сьме приправили півгодинову релацию о нашім селі. Чудовав єм ся, же моє выступлїня редакція приправила в українськым языку, но А. Рудловчак мі „высвітлив“ барз просто, же кідь хоч мати в радіу релацию о своім ріднім селі, та мушу свое выступлїня прочітати по українськы.

Кідь єм студовав на высойкій школі, та зась єм ходив на русиньскы балы, котры організовав Михал Калиняк з української народностной організації. Там ня втягли до співацького колективу. А якраз там ся мі зась, і іщі веце, отворили очі, кідь роджены Українці нам Руснакам зачали вытыкати, же „чом так шаредо бісїдуєме“. Мій внутрішній вопрос був: „Є моя реч шареда?“

І пришла революція 1989 року. В школі сьме такой по отворіню границь зачали зо студентами ходити за Запад. На єдній тыжднєвій екскурзії до Швайцарії переходили сьме таков долинов, а тогды архітект Ротлісберґер, який нас спроваджав, підкреслив, же є то долина „ретороманська“ з 14 тисяч жытелями, котры мають своє радіо, телевізію, школы, універзіту а же в їх материньскім языку сьуть і надписы на швайцарьскых папірєвых банковках. То у ня знова выкликало вопрос: „Чом мы Русины не маме свої школы, радіо, телевізію і інше?“

Міцно єм над тым проблемом роздумовав і повів єм сі, же мушу дашто про то зробити. На вырочній громаді української організації в Братіславі – тісно по революції – выступили членове Гелена Гайдова-Жыдовска і Ян Біцко з тым, жебы ся наша організація мала переменовати на русиньску. Зо сто участників сьме были лем троє, котры підпорили тоту пропозицію. Но а одтогды єм уж веце у „Українців“ не був. З пані Гайдовов-Жыдовсков сьме заложили братіславску Містьску організацію нововзникнувшой русиньской організації на Словеньску – Русиньской оброды (РО). На 2. Сеймі Русиньской оброды в Гуменнім єм був zvolenny за члена Координачного wyboru РО а потім цілых десять років єм робив посередництвом агітачных, пропаґачных і різных культурных акцій про розвиток свого, русиньского, подобно як Ретороманы у Швайцарії. Робота ся дарила, хоць робили сьме єй в нелегких условиях, коли нам Українці грозили выштыком можном. Недостатком было, же в тім часі скоро не было з кым робити – в Братіславі было лем пару надхненых людей за русинство. Днесь хоць ту є ціла копа людей, але каждый хоче мати функцію. Но основным є выслідком роботы, а не функція. В русиньскім русі єм ся як член Рады влады СР про народностны меншыны причинив о то, же русиньска народность ся дістала до списку народностей Европской унії. Быв єм єдним із стестєх людей, котры засновали Здружіня інтеліґенції Русинів Словенська, причинив єм ся і я за то, жебы ся зачав учіти на основных школах русиньский язык, але главно взяв єм участь на приправах і організації святочного акту выголошіня кодифікації русиньского списовного языка на Словеньску, який ся одбыв 27. януара 1995 у Братіславі. Тот акт проходил у інтернаті „Дружба“, де в тім часі директором був мій добрый камарат Іван Данє. Він на мою просьбу забезпечив салу на святочный акт выголошіня кодифікації і просторы на реалізацію міджінародного семінара о русиньскім языку. В тот день єм забезпечив і салу в інтернаті „Млада Ґарда“, де вечур была славностна вечеря і забава. Зась лем вдяка приятельству з компетентныма особами. Нажаль, на тоты факты ся уж якбы забыло, што ся вказало і того року, коли ся одгалєвала памятна табла к 18-річному юбілєю кодифікації русиньского языка на стіні братіславского інтернату „Дружба“. Забыв на то і пан Іван Бандуріч, котрого єм в інтернаті уквартелєвав і котрого єм поставив к дверям, які вели до салы, жебы котролєвав вступ участників і гостів.

• Пане Андраш, были сьте у першій лінії русиньского руху нелем у Братіславі, але і на Словеньску, зато бы нас интересовало, як оцінюєте тоту етапу в розвою русинства.

– Были то рокы бурливы, рокы смілых людей, рокы повны непорозуміня з боку дакотрых політичных діятелів, їх неґативных проб забранити реалізації акту выголошіня кодифікації русиньского літературного языка і выштыком, што ся тыкало Русинів і їх культурно-народностного жывота. Были то тверды бої і з нашыма яничарями, котры были способны (а сьуть іщі все) за фарізейскый ґрош запродати свій народ. Но вообщє собі думам, же

мала горстка людей в русиньскім возроднім процесі на Словеньску досягла великы успіхы, хоць не вшытко є днесь так, як бы то мало быти...

• Пізніше сьте ся перестали анґажувати в русиньскім русі, главно в Братіславі. Можете повісти чом?

– В русиньскім русі єм ся перестав анґажувати з дакількох причін:

1. В тім часі єм реконструовав квартал, а дакотры люде з Братіслави ня зачали обвинєвати, же реконструкцію роблю „за русиньскы пінязі“. Же „зо Зозуляком єм прогайдавав великы пінязі Русиньской оброды“... Правда была така, же акції, які сьме організовали в Братіславі, вшыткы ся платили на фактуры. В Братіславі сьме не мали касу ани рахунок в банці. Фактуры ся выплачали з центра у Пряшові, де была і учновнічка, і компетентны люде з правом підпису на перевод пінязей. Обвинїня ня барз уразило, бо вшыткы дороги до Пряшова каждый другый тыждень і кельчик з тым споєный єм платив зо своєї властной пінязенкы. І многы акції ішли на мій рахунок. Кідь єм собі зраховав свою страту, пришов єм на то, же таким способом єм „окрав свою властну родину“ приблизительно о 40 тисяч корун. Іщі щастя, же в тім часі ся мі дарило як архітектыви...

2. Моя жена мала великы здравотны проблемы, зато сьме мусили купити хыжку коло купелів Подгайска. Зачали сьме там реґуларно ходити, а на русинство мі зівставало менше часу.

3. В роботі на універзіті ня зволили за председу Академічного сенату Факульту архітектуры ТУ, пізніше за члена цілоуніверзітного академічного сенату, што ня часто дость зтяжовало.

4. В місті свого бываня ня зволили за посланця Містного заступительства Братіслава-Рача, і тоту роботу собі выжадовала час.

5. Як авторізований архітект єм діставав интересны понуки, які были важны про забезпечінє моєї родины.

6. В русиньскім русі в Братіславі зачав інтензівно робити Ян Липиньский в ЗІРС-ї, і акції были дупліцитны.

7. Но главно наши сполочны найвызначнішы цілі в русиньскім русі были сповнены. Русины мали свое высыланя в радіу, телевізній маґазін, школы з навчанєм і навчалным языком русиньскым, свій Театер Александра Духновіча, Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты і СНМ – Музей русиньской культуры в Пряшові.

• Як оцінюєте сучасний русиньский рух на Словеньску і за єго границями.

– Русиньский рух слїдує переважно через интернет, новинкы, радіо. Думам собі, же Русины нигде не сьуть спокійны. В каждім штаті мають проблемы. Всягды бы ся потышыли, кібы народностна політика Русинів была ліпше підпорована штатом. Тішить ня, же про підкарпатьскых Русинів задули ліпшы вітры на Україні, бо ту жыє найбівша маса Русинів. На Словеньску віджу проблем в тім, же в реґіонах, де жыють Русины, не є роботы, і так молоды одходять до інших частей Словеньска, главно до Братіслави і за границі штату. Тоты Русины, што зістали дома, не мають барз інтерес приголосити свої діти на навчаня русиньского языка, а ту є найвекша хыба. К возроджіню народной гордости Русинів бы у векшій мірі могло приспіти веце русиньскых отців духовных. Дость велє їх посылають на Земплін, а на русиньскы села посылають словеньскых священників, які словакізують нашу выходну літурґію, і так ліквідують наш дакількосторічний выходный обряд, звыкы, традиції, язык, што мож прирівнати лем к барбарам в арабских державах.

• Видите даяку перспективу у підвишованю якости русиньского руху і в чім бы ся мала проявити в будучности?

– Перспективу віджу в молодых. Кібы Пан Бог нам дав холем двадцять таких, як Петро Штефаняк або Мартін Караш. Таких нам треба по селах, жебы зошмарили гарджу українзації з Русинів і запалили векшый огонь русиньской гордости. Главно у молодежи.

Розговор вів: А. З., фотка: архів М. А.

К: Ідеї на рішення ситуації в русиньскім русї на Словакїї (3)

(Продовження з числа 7/2013.)

Вшыткы документи кіріломефодьской грекокатоліцькой церкви на нашій території были спалены. Твори і документи кіріломефодьской традиції Великої Моравії ся нашли лем в заграничу, передовшыткым вдяка їх перепису до гаголіки [15] [16] з того часу аж приближно до року 1965 (а я собі то іщі памятам!). Всягда, де ся достала міць латиньской церкви, могла ся служыти св. літургія, ... і могли ся люде молити лем по латиньскы!

Слідуючі дії але указали, же ліквідація кіріломефодьского духовного і культурного центра Великої Моравії не значила ліквідацію славянської церкви і ей духовности. На то было треба зліквідовати жрідло той духовности. І так были прияты наступны кроки:

І. Б г) За пізнішим російським жрідлом пражський єпископ Войтех пришов у році 982 на землі приналежны в сучасности Словакїї і Польщі, де „розложыв праву віру і одсудив ‚русске‘ писмо; завів латиньску віру і писмо а єпископів правей віры дав стяти а других розогнав“ [17].

І. Б д) Добита і спустошіня Константинополя (Царіграду) братовражов руков IV. хрестоносного походу 13. (12. – 14) априля 1204. Наслідно був хрестоносцями досаджений на місто патріарх Константинополя Венеціан Томас Моросіні, котрый подобно з поміч зброї хрестоносців досади єпископів латиньского обряду. Результатом той драмы была ліквідація „другого Рима“ – духовного і культурного центра Візантії (Выходоримской імперії). Было зліквідоване місце зроджіння выходной (візантської) цивілізації. До добитя і спустошіня Константинополя наперек таким ранам кіріломефодьський обряд в Угорьску проквітав і успішно ся розвивав.

І. Б е) Започаття першой офіційной офензиви латинізації в Угорьску [18]. Папа римський Інокентій III. выданєм своєї Булы з 18. октобра 1204 [19] непрямо вызвав угорьского краля, жебы основыв латиньскы бенедіктінскы монастирі і зрушив грецькы (кіріломефодьскы) василіанскы монастирі, на котрых стояла кіріломефодьска грекокатоліцька церквова. Аналогічну Булу датовану тым самим днём адресовав латиньскому аббасови монастиря св. Еґідія [20].

І. Б є) Латиньсков церквова прияты нормы канонічного права (9. і 53. конштитуція IV. Латераньского церквоного собору-концілу) з року 1215 (платили до выдання Толеранчного патенту цисарём Йозефом II. 13. а 25. октобра 1781) [21].

– **9. конштитуція IV. Латераньского концїлу:** была нова норма, подля котрой в єднім місті або дієцезї (!), де жыють римокатолици, не сміють быти двоє католицькы єпископы різних обрядів, а лем єден – латиньський, котрый може мати свого помічного єпископа (обрядового вікаря). Подля той нормы ся каждый грекокатоліцькый єпископ кіріломефодьской грекокатоліцькой церкви став помічним, абсолютно підряджений своему латиньскому колеґови. Тота форма „зєдінїня“ ся в тогдышніх текстах звала „*Reductio Graecorum in oboedientiam*“ (Навернутя Греків к слухняности).

1. У Візантії, де по р. 1204 був хрестоносцями досаджений на місто патріарх Константинополя латиньський патріарх, котрый подобно під покровительством зброї хрестоносців досади єпископів латиньского обряду – vznikли дві Церкви ... Внаслідку кривд, насилства і бесправя ся якраз в тім часї родить у Візантії (включно сучасной Греції) *ортодоксне православіє* в сучаснім розуміню – яке не хотїло мати ніч сполочне з Папом римським [22].

2. В Угорьску забезпечила досаджіння „згоры“ до каждого зо соборных монастирїв (kapitulnych kláštorov), к споконвічному кіріломефодьскому грекокатоліцькому архімандрїтові (настоятелю) монастиря, котрый сучасно був і єпископом

(biskupom), нового латиньского бискупа. Споконвічны архімандрїты соборных монастирїв = кіріломефодьскы грекокатоліцькы єпископы ся так стали (кідь то признали) лем помічними єпископами = «обрядовыма вікарями» зо задачов поступно, на основі приказів свого вєдучого – привести народ на латиньскый обряд і засімїловати го [23].

– **53. конштитуція IV. Латераньского концїлу:** [24] Заказала землевладарям-шляхтічам арендовати землю грекокатоліцькым підданым і грекокатоліцькым слободным, бо тоты (маючі своїх бесплатно служившых василіаньскых монахів (калуґер) не платили церквоны десяткы (церквонову порцію), а так ся якбы в предметнім реґіоні збїдачовала новооснована латиньска церквова. Было становлено, же в припадї, як бы даякый землевладарь землю і наперек тому заказу заарендовав грекокатолікам, церквоны десяткы буде мусити намїсто них заплатити землевладарь (і кідь самотны землевладарї як такы, десяткы ніґда не платили). Кідь бы ся тому канону дакотрый землевладарь не підволив і на своїм панствї го не завів до практики, був к тому примушений увалїнем церквоных кар (враховано екскомунікацію).

– **Непослухняны остатні Арпады**

Арпады были кіріломефодьскы грекокатоліци. Дакотры угорьскы кралї з роду Арпадовых веце, іншы менше, слухали і наповнївали латинізацны приказы. Зато ся діставали до немилости Римской курїї. (Екскомунікація краля Ладїслава IV. Куманьского в р. 1279 і в р. 1282). Навсе в немилости був краль Ондрей III. Венеціанський (в році 1287 ся мав рихтовати хрестоносный поход на покорїня угорьского краля, котрый «утискує хрїстіанів» = розумїй не підтримує латиньскый обряд ...). Зато 53. конштитуція IV. Латераньского концїлу почала ся реалїзовати аж по їх вымертю, [25] т. є. **по смерти послїднього з роду Арпадовых – Ондрея III. († 14. 1. 1301) у віці 35 років.** Вдяка тому 150 аж 200 років по ей выголошіню жыли кіріломефодьскы грекокатоліци Угорьска релативно спокійно аж до наступу Анжуовых у 14. сторочу.

І. Б є) Перелом і наслідна крутіша латинізація = геноцида Русинів:

„... конштатуєме історїчну правду, же тырвале підломлїня народной славянської церкви в Угорьску ... зачало аж в 1308 році, коли по повнім вымертю дїнастїї Арпадовых подарило ся під впливом Римской курїї насадити коруну волошскому (неапольському) князю Каролу Робертову, і так в Угорьску засновати волошску дїнастію владарїв [26] ...“ Анжуовы паралїзовали високу славянську шляхту (битка коло Розгановець). Стріктно реалїзовали латиньсков церквова прияты нормы канонічного права 9. і 53. конштитуцію IV. Латераньского концїлу з року 1215. 53. конштитуцію IV. Латераньского концїлу реалїзовали нелем на простых слободных кіріломефодьскых грекокатоліках-Русинах, но і на дрібній славянській шляхті. Практично то вызерало так: кідь єсь кіріломефодьський грекокатолік, не дістанеш до аренды землю. Або переступиш на римокатолицьку віру, або вмреш од голоду, або ся переселиш там, де іщі будуть твою віру терпіти. Внаслідку того было русиньске кіріломефодьске грекокатоліцьке жытельство выгнане (примушено ся переселити) з уроджайных земель сучасного центрального Мадыарьска на окраїны Угорьска (на север до горьскых областей, або на юг на мочариска ...).

Мілан СЕМАНЧІК, Тренчїн
(Дале буде.)

Лїтература і позначкы:

[15] Krásnobrodský zborník III/1-2, о. Gorazd A. Timkovič, OSBM, Cyrillika je staršia ako glagolika, Prešov, 1998, с. 27-29, 70, 71.
[16] Trudoviny k dejepisu slovensko-obradnej cirkve

v Uhrách, F. V. Sasinek, Slovesnosť, Skalica, II/16 (1864), с. 249-250.

[17] Dejiny Slovenska a Slovákov, Milan S. Ďurica, SPN, Bratislava 1996, с. 19.

[18] Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 244, 245.

[19] Historia Critica Regum Hungariae, S. Katona, Bratislava – Košice, 1781, с. 736-737.

[20] Быв то в тім часї єдиний (!) латиньскый монастирь в Угорьску, порівнай: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, II., G. Fejér, «A. Ch. 1204. Emericus R. H. Abbates ad S Aegidium in Simigio eligi vult Hungaros», Budaе, 1829, с. 447.

[21] Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 453-457, 859-863.

[22] Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 241-243.

[23] Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 411.

[24] Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 249-254, порівнай: Conciliorum Oecumenicorum Decreta, Bologna, 1991, с. 259.

[25] «... догад, же послїдній з роду Арпадовых не одышов з того світа природнов смертїв підтримує і факт, же іщі за єго жывота був неапольскый Анжуовець Карол Роберт коронований за угорьского краля», посмоть: Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 264-265, 332, порівнай: J. Beňko, Starý Turiec, Martin, 1996, с. 119.

[26] Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie), Vladimirus de juxta Hornad, Košice, 2004, с. 276, порівнай: Dr. Karel Živný, Dějiny slovanské cirkve – svátek sv. velikomučenika Dimitrija, Praha, 1887, с. 16.

ЯЗЫКОВА КОНСУЛТАЦИЯ (2)

Препозіції „к (ку, ід), з (зо, із)“

В русиньскім языку, подобно як в словенчинї і у других славянських языках, ся дакотры приназывники вокалізовали (подля Гавлікового правила зануку і вокалізації ерив¹). Тытакты ся то і спомянутых препозіцій „к (ку), з (зо, із)“. То значить, же приназывник „к“, котрый ся в русиньскім языку вживать з датівом, вокалізовав ся в дакотрых позиціях на „ку“ і высловлює ся як „г, гу“. Кідь наслідно позад приназывника „к“ (в далшїй лексемї) звонкый согласный (платить закон **асімїляції по звонкости**), сонорный, або гласный (ту платить закон **звонкостной неутралїзації**), высловлюємо го як „г“, напр.: *к авту/г авту, к бабі/г бабі, к дідови/г дідови, к мамї/г мамї, к облаку/г облаку, к нїму/г нїму, к вам/г вам...* Кідь позад приназывника „к“ в далшїм словї наслідно глухий согласный, вживать ся вокалізована форма „ку“, но высловлює ся таксамо „гу“ (на розділ од словенчини, де в припадах споїнь з особным містоназывниками не платить звонкостна асїмїляція: *g маме, g авту, g нážму domu, g вдове*, але *ku мне, k нему, k вам, k неј* ... (A. Král: Pravidlá slovenskej výslovnosti, Martin: Matica Slovenská 2009, с. 56, 201), напр.: *ку темї/гу тїмї, ку татови/гу татови, ку плугу/гу плугу, ку нам/гу нам* ... Треба але припомянати, же про русиньскый літературный язык (про діалекты взяты за основу кодїфікації) є характерный приназывник „ід“, напр.: *ід бабі, ід нїму, ід нїм*, докінця і скорочена форма *д'нїму, д'нїм* ... Радили бы сьме преферувати тоту форму, намїсто форми „ку“, котра ся „удомашнила“ переважно в западных русиньскых діалектах під впливом сусїдніх выходословацьких діалектів.

Закон **асїмїляції по звонкости**, як і **звонкостной неутралїзації** платить і в припадах приназывника „з“: *з нїго, з нїй, з нїм*, (в припадах приназывника „з“ ся звонкостна неутралїзація реалїзує і в правопісі, бо в русиньскім кодїфікованім языку маме лем приназывник „з“, котрый ся вживать і з ґенїтївом, і з інштрументалом). Правда, приназывник „з“ в споїню з інштрументалом, де наслідно позад „з“ глухий согласный, ся фонетічно оглушує, напр.: *з Петром, з татом* (высловлюємо *с Петром, с татом*, але пишеме „з“). Русиньскый літературный язык має і форми приназывників „із, (зо)“ котры вживаємо в ґенїтїві в споїнях, в котрых є погромадї нараз веце консонантів, што комплікує высловность, напр.: *влав із стрїхи, позерав зо слоду* (ту є зручніше вжыти препозіції „із, зо“) Таке вживаня правильного приназывника нам діктує фонологічна практика (фонологічне оточїня). Приназывник „із“ ся часто вживать в поезії (Ш. Сухий), про захованя ритму, у фолклорї, народных присловях, фразеологізмах, напр.: *Моя рота із під плота* (вживане при дітських грах).

Пєдр. Кветослава КОПОРОВА, Пєдр.,
ІРЯК ПУ в Прїшовї

Лїтература:

1. VOJTEKOVÁ, Marta: Vokalizácia predložiek v spisovnej slovenčine a ukrajinčine v širšom slovanskom kontexte, In: СОПОЛИГА, Мирослав (ед.): Науковий збірник МУК, № 24, Свидник, 2007, с. 385-394.

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

Выдавать Русин і Народны новинкы. Реалїзоване з фінанчнов підпоры Уряду влады СР – програм Култура народностных меншын 2013. Шефредактор: Мґр. Александер ЗОЗУЛЯК, редакторка: Пґдр. Кветослава КОПОРОВА, Пґдр., языкова редакторка: доц. Пґдр. Анна ПЛІШКОВА, Пґдр. Адреса: *Људовє новини, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR*. Tel.: 0907 164 715, ІСО: 17079748. Реґїстрацне ч. *EV 327/08, МІС 49 438*. Предплатне на рік € 10,- €, так істо і часопису Русин. Опублікованы погляды дописователїв не мусять быти згодні з поглядами редакції. Адреса новинок на інтернетї: www.rusynacademy.sk, <http://narodny-novynky.presov.sk>, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusin a Ľudové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
D+4

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2